

Gardino pavieto registras ir bajorų įvardijimas 1565 m. dokumente

JŪRATĖ ČIRŪNAITĖ

Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, M. Jankaus g. 2, 50275 Kaunas

El. paštas j.cirunaite@gmail.com

Straipsnyje tiriamas Gardino pavieto bajorų įvardijimas 1565 m. LDK kariuomenės surašymo dokumente. Aprašyta Gardino vėliavos registro struktūra, pateikiant bajorų užrašymo su žirgais ir ekipuote pavyzdžių, išvardyti bajorų ir ne bajorų siuntimo į kariuomenę atvejai. Nurodyti nelingvistiniai įvardijimo elementai (žirgai ir karių ekipuotė). Tiriant vyrų bajorų vardyną nustatyta, kad jie užrašyti trimis įvardijimo tipais: įvardijimais be potencialiųjų pavardžių, įvardijimais vien potencialiosiomis pavardėmis ir mišriaisiais įvardijimais. Pavartota 15 skirtingų įvardijimo būdų. Tiriant vyrų bajorų įvardijimo struktūrą nustatyta, kad įvardijime buvo pavartoti vardai, pirmieji ir antrieji patronimai, *-sk-* tipo asmenvardžiai, priesagų neturintys asmenvardžiai ir vienas XVI a. nebūdingas asmenvardis – *-in-* priesagos vedinys. Antrieji patronimai dažniausiai buvo užrašomi genetyvo linksniu, nominatyvas buvo vartojamas retai. Kai kuriais atvejais pirmasis patronimas buvo praleidžiamas ir buvo užrašomas tik antrasis patronimas, pavartotas genetyvo linksniu. Prievardžių pasitaikydavo retai. Vyravo pareigybės prievardžiai, buvo pavartotas vienas amžiaus tarpsnį žymintis prievardis. Vyravo dvinariai vyrų įvardijimai, nemažai buvo trinarinių įvardijimų, o vienanarių ir keturnarių įvardijimų buvo nedaug. Tiriant moterų bajorių vardyną nustatyta, kad jos užrašytos dviem įvardijimo tipais: įvardijimu vien iš šeimos narių asmenvardžių sudarytais antroponimais ir mišriaisiais įvardijimais. Moterims užrašyti pavartoti 7 skirtingi įvardijimo būdai. Tiriant moterų įvardijimo struktūrą nustatyta, kad įvardijimuose buvo pavartoti vardai, andronimai, *-sk-* tipo antroponimai, moteriški patronimai, vieną kartą pavartotas vyriškojo patronimo genetyvas (asmenvardis iš sutuoktinio tėvavardžio). Rastos 5 galimos moteriškos pavardės (keturios ištekęsusių moterų, viena neištekęsusių merginos). Užrašant moteris, prievardžiai nebuvo vartojami. Vyravo dvinariai moterų įvardijimai, buvo keli trinariniai ir keturnariai įvardijimai.

Raktažodžiai: asmenvardis, įvardijimas, prievardis, žirgai, ekipuotė

ĮVADAS

Jau yra nemažai istorinės antroponimikos darbų apie LDK asmenų vardyną (1). Vitalija Maciejauskienė yra išleidusi monografiją apie lietuvių pavardžių formavimąsi XIII–XVIII a.

- (1) Dėkoju Klaipėdos universiteto doktorantui, Vytauto Didžiojo karo muziejaus Rinkinių saugojimo ir tyrinėjimų skyriaus fondų saugotojui Vidmantui Airini, konsultavusiam XVI a. ginkluotės klausimais.

[9]. Joje aprašoma lietuvių asmenų įvardijimo raida nuo vieno vardo iki šiandieninio dvi-nario įvardijimo vardu ir pavarde. Zigmo Zinkevičiaus išleistoje monografijoje [15] lie-tuvių asmenvardžiai suskirstyti į tautinį vardyną, krikščioniškąjį vardyną ir pravardyną. Šis autorius taip pat parašė darbą apie XVII a. pradžios Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios san-tuokų ir krikšto registracijos metrikų knygų asmenvardžius [14]. Monografijoje aprašytas visų socialinių sluoksnių miesto ir aplinkinių kaimų gyventojų vardynas. Asmenvardžiai buvo suskirstyti į dvikamienius, jų trumpinius, pravardes, galūnių, priesagų vedinius ir kt. Monografiją apie XVI–XVIII a. Kauno miesto gyventojų antroponimiją yra parašiusi Alma Ragauskaitė [12]. Joje išsamiai ištirti asmenvardžiai, surinkti iš rankraštinių Kauno miesto istorijos dokumentų, aprašoma vyrų ir moterų įvardijimo sistema, nagrinėjamas pavardžių radimasis, nušviečiama asmenvardžių kilmė, daryba. Daiva Sinkevičiūtė mo-nografijoje apie dvikamienių asmenvardžių trumpinius ir jų kilmės pavardes [13] aptarė trumpinių struktūros, darybos ir raidos ypatumus. Šio straipsnio autorė yra parašiusi disertaciją apie LDK bajorų luomo moterų ir Lietuvos totorių moterų įvardijimą XVI–XVII a. gyventojų surašymo dokumentuose [2] bei tyrusi Lietuvos totorių [3] ir LDK žydų [4] pavardžių formavimąsi. Ji taip pat yra rašiusi apie Voluinės bajorų įvardijimą XVI a. [5], giminės asmenvardį XVI a. Kauno pavieto bajorų įvardijime [6], taip pat tyrusi Gardino pavieto bajorų vardyną XVI a. pradžioje [7] ir šio pavieto asmenų var-dyną 1567 m. LDK kariuomenės surašyme [8]. Baltarusijoje yra išleistos dvi M. Birylos knygos, skirtos baltarusių antroponimijai [16; 17]. Nemažai yra rašyta apie LDK ir Lenkijos Karalystės karių ginkluotę. Galima paminėti apie XV–XVI a. ginkluotę rašiusį M. Plewczyński [10; 11] ir Vidmantą Airini, išleidusį monografiją apie XVI–XVII a. LDK husarų ginkluotę [1].

Šio straipsnio mokslinių tyrimų tikslas – aprašyti 1565 m. LDK kariuomenės sura-šymo Gardino pavieto registro struktūrą, aptarti nelingvistinius asmenų įvardijimo ele-mentus (žirgų, kuriuos bajorai statė kariuomenei, ir karių ekipuotės dalių užrašymo šal-tinyje būdus), aprašyti į kariuomenę siunčiamų asmenų – bajorų šeimos narių ir tarnų užrašymo atvejus, ištirti asmenvardžiais užrašytų bajorų – vyrų ir moterų – įvardijimo tipus, įvardijimo struktūrą, nurodyti galimas moterų pavardes. Straipsnyje taikomas ap-rašomasis metodas.

Gardino pavieto bajorų sąrašai yra visuose trijuose XVI amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės surašymuose – 1528 m., 1565 m. ir 1567 m.; jie parašyti rusėnų kalba (2).

Straipsnyje cituojami asmenvardžiai, įvardijimai ir ekipuotės užrašymai yra metri-kuoti: skliaustuose po citatos nurodomas šaltinio puslapis.

REGISTRO STRUKTŪRA

1565 m. Gardino bajorų registras pavadintas *Хоруговъ Городенская* (Gardino vėliava). Jame surašyti bajorai, siunčiantys žirgus kariuomenei, kartu įrašant ir siunčiamo raitelio arba pėstininko ekipuotę. Užrašytas 241 bajoras – 232 vyrai ir 9 moterys. Ne visi užrašyti

- (2) Rusėnų kalba – tai Kijevo Rusios gyventojų (baltarusių ir ukrainiečių protėvių) kalba. LDK ši kalba buvo išplitusi slaviškose žemėse, išskyrus Smolenską. Po Liublino unijos, įvykusios 1569 liepos 1 d., rusėnų teritorijos viduryje atsirado valstybinė siena, nes pietinė teritorijos dalis buvo perduota Lenkijai. Ilgainiui toje teritorijoje formavosi ukrainiečių kalba, o šiaurinėje dalyje, likusioje LDK sudėtyje, formavosi baltarusių (gudų) kalba. Lietuvių kalbininkai anksčiau rusėnų kalbą vadino senąja bal-tarusių kalba, vėliau buvo pereita prie termino LDK kanceliarinė slavų kalba.

bajorai siuntė žirgus: tai darė didžioji dalis bajorų ūkių savininkų (kai kurie patys buvo pėstininkai arba į kariuomenę siuntė ne raitelius, o pėstininkus; užrašyti bajorų šeimų nariai patys taip pat žirgų nesiuntė). Registre nurodomos užsirašymo į kariuomenę 1565 m. datos, pradedant liepos 13 d. ir baigiant spalio 10 d. (3) (33 užrašymo datos). 13 kartų šalia mėnesio dienos nurodoma ir savaitės diena: *понеделокъ* (pirmdienis), *второкъ* (antradienis), *въ среду* (trečiadienį), *въ четвъръ* (ketvirtadienį), *въ пятницу* (penktadienį), *въ субботу* (šeštadienį). Per dieną buvo užrašomas skirtingas karių skaičius – nuo 1 iki 53. Dažniausiai per dieną buvo surašoma po vieną asmenį. Tokių surašymų buvo 13: liepos 1, 2, 3, rugpjūčio 1, 21, 23, 24, 26, 30, rugsėjo 10, 13, spalio 2, 10 dienomis. Po 2 asmenis užrašyta liepos 17 ir rugpjūčio 22 dienomis. Po 3 asmenis užrašyta rugpjūčio 7, 16 ir 17 (per antrąjį tos dienos surašymą) dienomis. Po 4 asmenis užrašyta rugpjūčio 6 ir 20 dienomis. Po 5 asmenis užrašyta rugpjūčio 13 ir rugsėjo 3 dienomis. Po 6 asmenis užrašyta liepos 30 ir spalio 1 dienomis. 7 asmenys užrašyti spalio 17 dieną. Po 8 asmenis užrašyta rugpjūčio 28 ir 29 dienomis. Po 9 asmenis užrašyta rugpjūčio 8 ir 17 (per pirmąjį tos dienos surašymą) dienomis. Po 10 asmenų užrašyta rugpjūčio 4 ir 18 dienomis. 13 asmenų užrašyta liepos 24 dieną. 47 asmenys užrašyti rugpjūčio 15 dieną. 53 asmenys užrašyti liepos 26 dieną.

Registras pradedamas Gardino vėliavininko užrašymu. Jame nurodomas asmuo, jo siunčiami žirgai, valdos, iš kurių jie siunčiami, ir į kariuomenę siunčiamų raitelių apginclavimo būdas: *Хоружы Городенъски Богушъ Петровичъ Мицута з ыменя ойчыстого Ожы ставиль конь збройно по усаръску, съ фолъваръку купленого Макишъчына и закупного фолъварку Ондрошовъского Русоты конь збройно по усаръску, а за отца своего з ыменя выслужоного Свислоча конь збройно по усарску* (346) „Gardino vėliavininkas Bogušas, Petro sūnus, Micuta iš tėvų dvaro Ožos siuntė žirgą su husaro ginkluote [ir raiteliu], iš pirktos Makiščino palivarko ir pripirktos Ondrošovsko Rusotos palivarko – žirgas su husaro ginkluote [ir raiteliu], o už savo tėvą iš užsitarnauto Svisločiaus – žirgas su husaro ginkluote (4) [ir raiteliu]“. Sąrašą tęsia kitų bajorų įrašai su žirgais arba kitais joti skirtais arkliais ir karių ekipuote.

Kartais pasitaiko bajorų, siunčiančių keletą žirgų su ekipuote (raitelį reiškiantis žodis niekada neužrašomas). Pvz., *Размусовая Пеская Дорота з Новъдейчовицъизъны 2 кони въ пан.[цѣру], въ пр.[ылбице], з ощепы, а драба 1 з секеръкою, з мечомъ* (346) „Razmuso Peskio žmona Dorota iš Novdeičovščiznos – 2 žirgai, [2 raiteliai] su lanksčiaisiais šarvais, su uždarais šalmais su pakeliamais antveidžiais, su trumposiomis ietimis, o pėstininką [siuntė] vieną su kirviu, su kalaviju“. Vienas žirgas privalomai buvo siunčiamas nuo 8 valstiečių kiemų. Buvo ir kitokių atvejų: vienas asmuo siuntė ne tik privalomą žirgą, bet dar ir papildomą – skirtą valdovui pamaloninti: *Станиславъ Глядовицъки водле повинности ставиль конь въ пан.[цѣру], въ пр.[ылбице], з секеркою, з аркабузомъ, а на ласку господарскую конь въ пан.[цѣру], въ пр.[ылбице], з сагайдакомъ, з ощепомъ* (346) „Stanislovas Gliadovickis kaip prievolę statė žirgą [ir raitelį] su lanksčiaisiais šarvais, su uždaru šalmu pakeliamu antveidžiu, su kirviu, su ratukiniu šautuvu, o įsiteikdamas valdovui [siuntė] žirgą [ir raitelį] su lanksčiaisiais šarvais, su uždaru šalmu pakeliamu antveidžiu, su saidoku (lanku ir strėline), su trumpąja ietimi“.

(3) Prieš spalio 10 d. įrašyta spalio 17 diena. Rugpjūčio 17 dieną vyko du surašymai.

(4) XVI a. husaro ginkluotę sudarė lankstieji šarvai (dažniausiai žieduotis), uždaras šalmas su pakeliamu antveidžiu, skydas, ilgoji ietis [1, 24–25].

Dažniausiai buvo siunčiamas vienas žirgas. Vietoj žirgo galėjo būti iškastruotas eržilas (*мерынъ*) arba kumelė (*клячъ* (5), *кобыла*). Pvz., *Лаврынъ Богдановичъ Толочко на мер. [ыне], въ каф.[тане], з ощен.[помъ]* (353) „Laurynas, Bogdano sūnus, Toločka su iškastruotu eržilu, su kaftanu (6), su trumpąja ietimi“; *Шымъко Станъкевичъ на клячы в пан. [церы], в пр.[ылбице] з ощеномъ* (353) „Šimka, Stankaus sūnus, su kumele, lanksčiaisiais šarvais, uždaru šalmu pakeliamu antveidžiu, su trumpąja ietimi“; *Кунъда Дашикевичъ на кобыле з ощеномъ въ панъцеры* (355) „Kunda, Daškaus sūnus, su kumele, su trumpąja ietimi, su lanksčiaisiais šarvais“.

Retais atvejais žmogus vyko be žirgo, taigi buvo pėstininkas: *Федоръ Гаврыловичъ въ каф.[тане], в пр.[ылбице], з ощеномъ* (353) „Fedoras, Gavrilos sūnus, su kaftanu, su uždaru šalmu pakeliamu antveidžiu, su trumpąja ietimi“; *Кононъ Билъчычъ пешъ з ощеномъ* (347) „Kononas, Bilčio sūnus, pėsčias su trumpąja ietimi“; *Кузьма Душычистъ пешъ з ощеномъ* (347) „Kuzma Dušyčistas pėsčias su trumpąja ietimi“.

Vienas asmuo užrašytas tik su kumele, be ekipuotės: *Жданъ Павловичъ Ейсмонътовича на клячы* (347).

Į kariuomenę siunčiamų asmenų užrašymas

Bajorų siuntimas į kariuomenę. Ne visi žirgus siunčiantys ir asmenvardžiais užrašyti bajorai į kariuomenę vyko patys. Kai kurie vietoj savęs siuntė kitus asmenis. Buvo 14 atvejų, kai bajorų ūkio savininkas siuntė šeimos narį ar kitą giminaitį (bajorą). Iš jų 10 atvejų siunčiantis asmuo užrašytas įprastu įvardijimu (keliais asmenvardžiais), o siunčiamas asmuo – vien tik vardu: penkis asmenis siuntė tėvas, keturis – brolis, vieną – sesuo. Šie atvejai apžvelgiami vyrų įvardijimo poskyryje „Įvardijimai be potencialiųjų pavardžių“. Vienu atveju į kariuomenę siunčiamas brolis neįvardijamas: *Ононасъ Саковичъ выслалъ брата своего з женънего имени* (351) „Apanasas, Sako sūnus, išsiuntė savo brolį iš žmonos dvaro“. Dviem atvejais siunčiantys asmenys užrašyti be asmenvardžių, o siunčiami sūnūs užrašyti su visais savo asmenvardžiais: *Грышъко Юревичъ Толочъко отъ отца своего* (347); *Олехъно Ярмоличъ отъ отца своего* (354). Vienu atveju tiek siunčiantis, tiek siunčiamas asmuo (jo pusbrolis) nurodomi įprastu įvardijimu – dviem asmenvardžiais: *Саламонъ Шодърухъ выслалъ брата своего стрыечного Станислава Закревского* (356).

Ne bajorų siuntimas į kariuomenę. Visais atvejais, kai į kariuomenę siunčiami ne bajorai, jie užrašomi nenurodant asmenvardžių (7). Tokių atvejų yra 35. Siunčiami penki pėstininkai: *[выслала] драба 1* (346); *выслалъ <...> драбовъ 4* (346). Siunčiama 17 tarnautojų: *выслалъ служебъ [никовъ] 4* (355); *выслалъ служебниковъ 9* (346); *выслалъ служебника* (347; 354; 357); *выслалъ служебъ [ника]* (354). Siunčiami keturi stuomenin-gi vyrai: *ставиль 2 молодцовъ* (350); *выслала <...> молодца* (351); *ставиль молодца* (351). Siunčiami 7 berniukai paaugliai: *выслалъ 2 пахольки* (357); *выслалъ похолка* (351); *ставиль пахолка* (351; 356); *выслалъ пахолька* (354); *выслалъ пахолика* (355). Siunčiamas vienas tarnas: *выслалъ слугу* (350). Siunčiamas vienas valstietis: *съ купли ставиль мужыка* (351) „iš pirtos valdos statė valstietį“.

(5) *Klacz* – lenkiškai kumelė, *кляча* – rusiškai *kuinas*. Kadangi karių ekipuotę pavadinantys terminai yra daugiausia lenkiški, čia laikomasi ir žodžio *klacz* lenkiško vertimo.

(6) Kaftanas – lininis apdaras su prisiūtu vatiniu pamušalu [10, 14]. Jis galėjo būti pagamintas ir iš storos, dažnai ugnyje kaitintos jaučio odos [11, 93], cituojama iš: [1, 24].

(7) 1567 m. LDK kariuomenės surašymo Gardino pavieto registre į kariuomenę siunčiami asmenys buvo užrašomi su asmenvardžiais [8].

Vienu atveju yra parašyta, kad žmogus išsiuntė tarną, o pats liko namie: *выслалъ слугу <...> а сам дома* (350). Kartais paminimos priežastys, kodėl ūkio savininkas pats nevyksta į kariuomenę, pvz., nurodoma, kad žmogus sergąs: *выслалъ похолка <...> а самъ дей хоръ* (351). Kitu atveju asmens ligą patvirtina ir vėliavininkas: *выслалъ пахолика <...> а самъ есть хоръ, што и панъ хоружи зозналъ* (355). Gali būti nurodoma, jog žmogus nevyksta į kariuomenę dėl senatvės, o tai patvirtinęs ir ponas vėliavininkas: *выслалъ пахолка <...> а самъ старъ, што и панъ хоружи зозналъ* (354). Vienas bajoras siunčia į kariuomenę kitą asmenį, nes pats tarnauja Perelomo miškininkui ponui Janui: *выслалъ служебъ[ника] <...> а самъ служитъ пану Яну, лесничому Переломъскому* (354).

VYRŲ ĮVARDIJIMO TIPAI

Su asmenvardžiais buvo užrašyti 232 vyrai bajorai. Įvardijimų vien prievardžiais, be asmenvardžių, nėra.

Įvardijimai be potencialiųjų pavardžių (8)

Be potencialiųjų pavardžių, vien vardu, užrašyta 10 asmenų. Tai 4,31 proc. visų įvardijimų, 90,91 proc. vienanarių įvardijimų. Visi vien vardu užrašyti asmenys buvo siunčiami į kariuomenę savo šeimos narių: penkis asmenis siuntė tėvas, keturis – brolis, vieną – sesuo. Siunčiantys asmenys buvo įrašyti įprastais kelių asmenvardžių įvardijimais, taigi iš jų asmenvardžių galime rekonstruoti kitą (arba kitus) vien vardu užrašyto asmens asmenvardį (asmenvardžius). Galime imti tėvo ir sūnaus įvardijimo pavyzdį: *Миколай Дешкевичъ выслалъ сына своего Матыса* (355) „Mikalojus, Deškio sūnus, išsiuntė savo sūnų Matysą“. Iš tėvo asmenvardžių galime rekonstruoti trūkstamus sūnaus asmenvardžius. Jo įvardijimas galėtų būti: *Матысъ Миколаевичъ Дешкевича* (arba *Дешкевичъ*). Kiti tėvo ir sūnaus įvardijimo pavyzdžiai: *Олекъсей Шымановичъ выслалъ сына своего Павла* (350); *Станиславъ Омета выслалъ сына своего Матыса* (352); *Янъ Доха выслалъ сына своего Данила* (353); *Валенъты Болеста выслалъ сына своего Матыса* (356).

Jeigu viename įrašė užrašyti broliai, galima manyti, kad vieno brolio asmenvardžiai (bent jau patroniminiai) turėtų sutapti su kito brolio šio tipo asmenvardžiais (aišku, jeigu broliai yra to paties tėvo, o ne tik motinos, vaikai). Galime kaip pavyzdį paimti įrašą *Андрей Богуфаловичъ Дорошъкевича выслалъ брата своего молодъшого Михайла* (349) „Andriejus, Bogufalo, Doroškos sūnaus, sūnus išsiuntė savo jaunesnįjį brolių Michailą“. Iš vyresniojo brolio asmenvardžių galima rekonstruoti jaunesniojo brolio įvardijimą: *Михаил Богуфаловичъ Дорошъкевича*. Kiti dviejų brolių įvardijimų pavyzdžiai: *Адамъ Чей з Лососны выслалъ брата своего Андрея* (350); *Федоръ Гриневичъ Петелчыца выслалъ брата своего Яна* (352); *Иванъ Грышано з братомъ своимъ Несмеяномъ* (357). Tais atvejais, kai antrasis asmenvardis yra ne patronimas, brolio įvardijimo rekonstruoti neįmanoma, nes nėra duomenų, ar asmenvardis yra tik vieno asmens individualus antroponimas, ar būdingas visiems broliams, o galbūt ir paveldimas (t. y. jau yra virtęs pavarde). Tai pasakytina apie išvardytų įvardijimų asmenvardžius *Чей* (350) ir *Грышано* (357).

Yra vienas įvardijimas, kuriame į karo tarnybą sesuo siunčia brolių: *Каска Лаврыновая Ейсмонътовая выслала брата своего Петра* (355) „Kaska, Lauryno Eismonto žmona,

(8) Potencialiosiomis pavardėmis čia vadinami asmenvardžiai, kurie ateityje, susidarius palankioms aplinkybėms, galėtų virsti pavardėmis (kai kurie iš šių asmenvardžių jau ir tuo laiku galėjo būti virtę pavardėmis, tik kiekvieną pavardės atsiradimo atvejį reikia įrodyti).

išsiuntė savo brolių Petra⁹. Antrasis ir trečiasis moters asmenvardžiai yra sudaryti iš situoktinio asmenvardžių, taigi iš jų neįmanoma rekonstruoti moters brolio antroponimų.

Įvardijimai vien potencialiosiomis pavardėmis

Vien potencialiosiomis pavardėmis, be vardo, užrašyti trys asmenys. Tai 1,29 proc. visų įvardijimų, 9,09 proc. vienanarių ir 1,31 proc. dvinarių įvardijimų.

Vienanaris įvardijimas. Viena potencialiaja pavarde – vyriškuoju patronimu su priedavardžiu – užrašytas 1 asmuo: *Козакъ Нищыкевичъ* (357) „Kazokas Niščiko sūnus“. Tai 0,43 proc. visų įvardijimų, 9,09 proc. vienanarių įvardijimų, 33,33 proc. įvardijimų vien potencialiosiomis pavardėmis.

Dvinariai įvardijimai. Dviem potencialiosiomis pavardėmis – *-sk-* tipo asmenvardžiu ir patronimu – užrašyti du asmenys. Tai 0,86 proc. visų įvardijimų, 1,31 proc. dvinarių įvardijimų, 66,67 proc. įvardijimų vien potencialiosiomis pavardėmis. Abu įvardijimai užrašyti be priedavardžių: *Халецьки Киселевичъ* (357) „Chaleckis, Kiselio sūnus“; *Еленъски Корьяновичъ* (350).

Mišrieji įvardijimai

Mišriaisiais įvardijimais užrašyta 219 asmenų. Tai 94,40 proc. visų įvardijimų, 98,69 proc. dvinarių įvardijimų, visi trinariai ir keturnariai įvardijimai.

Dvinariai įvardijimai. Vardu ir viena potencialiaja pavarde užrašytas 151 asmuo. Tai 65,09 proc. visų įvardijimų, 98,69 proc. dvinarių įvardijimų, 68,95 proc. mišriųjų įvardijimų.

1. Vardas + patronimas. 112 užrašymų. Tai 48,28 proc. visų įvardijimų, 73,20 proc. dvinarių įvardijimų, 51,14 proc. mišriųjų įvardijimų. 77 asmenys užrašyti be priedavardžių ir kitų nuorodų, pvz., *Окурда Хомичъ* (357) „Okurda, Chomos sūnus“; *Каснаръ Сымашъковичъ* (352); *Янъ Саковичъ* (350); *Еско Парфеновичъ* (348); *Андрей Леоновичъ* (348); *Кононъ Билъчичъ* (347); *Адамъ Долъгошичичъ* (9) (352) „Adomas, Dolgockio sūnus“. Trys asmenys užrašyti su priedavardžiais. Vienas yra tvirtas vaikinai, vėliavininko žmonos sūnus: *Олеферъ Василевичъ Хоруговнинъ детина* (348). Kitas asmuo yra karališkasis varovas: gen. sg. *Павла Ждановича, нагонъчого королевского* (355). Trečiasis asmuo yra kavaleristas: *Разъмуса Малхеровича Коневника* (357). 35 asmenys užrašyti nurodant vietovę, iš kurios siunčia žirgą. Dažniausiai (23 kartus) minima Čerga. Pvz., *Блажей Шушькевичъ съ Черги* (346); *Амброжей Войтеховичъ з Черги* (351); vieną kartą papildomai greta Čergos nurodomas ir dvaro pavadinimas: *Макъсимъ Тymoшевичъ з ыменья Струпанского з Черги* (347, 348). Dviejuose užrašymuose randame dvaro pavadinimą: *Совостанъ Войтеховичъ з ыменя Зубърыцкого* (354); *Гарасымъ Еръмолитъ з ыменя заставного Рогожинецъ* (357). Šešiuose įvardijimuose nurodyta Obuchovičiaus vietovė, pvz., *Максимъ Есковичъ з Обуховича* (348); *Онътитъ Сенютитъ з Обуховича* (348). Trys asmenys žirgus siunčia iš kitų vietovių: *Семень Прокоповичъ съ Крынковской* (356); *Васко Демидовичъ з Хомочовъцизыны* (357); *Михайло Друцькевичъ з Радивоновичъ* (353).

2. Vardas + asmenvardis, kuris nėra vardas, patronimas arba *-sk-* tipo antroponimas. 22 užrašymai. Tai 9,48 proc. visų įvardijimų, 14,38 proc. dvinarių įvardijimų, 10,05 proc. mišriųjų įvardijimų. 19 asmenų užrašyti be papildomų nuorodų, pvz., *Иванъ Карпъ* (346) „Ivanas Karpas“; *Микита Кушало* (347); *Петръ Толочко* (347); *Богушь Стерпейко*

(9) Patronimas *Долъгошичичъ* skiriasi nuo įprastų patronimų: jo pamatinis asmenvardis nėra vardas ar kitas nepriesaginis antroponimas, o *-sk-* tipo asmenvardis *Долгоцкий*.

(349); *Иванъ Шышѣко* (349); *Анѣцута Гарабурѣда* (350); *Нечай Тыщикъ* (351); *Стефанъ Белокозъ* (352); *Янъ Доха* (353); *Якубъ Шорцъ* (355); *Саламонъ Шодѣрухъ* (356); *Малѣхеръ Болеста* (356); *Иванъ Грышиано* (357). Trys asmenys užrašyti nurodant dvarą arba vietovę, iš kurios siunčiamas žirgas: *Юрый Толочѣко з Кунигцоицызны* (347); *Прокопъ Куликъ з женѣного іменя Климовѣчызны* (348); *Абрамъ Чей з Лососны* (350). 3. Vardas + *-sk-* tipo asmenvardis. 17 užrašymų. Tai 7,33 proc. visų įvardijimų, 11,11 proc. dvinarių įvardijimų, 7,76 proc. mišriųjų įvardijimų. 14 asmenų užrašyta be papildomų nuorodų, pvz., *Артемъ Мокрыцѣки* (357) „Artiomus Mokryckis“; *Павелъ Бережецки* (355); *Янъ Добрылевски* (354); *Станиславъ Свирѣски* (355); *Юрый Каменѣски* (354); *Янъ Жолиславѣски* (354); *Павелъ Петровѣски* (352); *Марѣтынъ Белицки* (350); *Марѣтынъ Винѣски* (346); *Станиславъ Глядовицѣки* (346). Trys asmenys užrašyti nurodant dvarą, rūmus arba valdą, iš kurios siunčiamas žirgas: *Янъ Велимовски з ыменя своего Хяцка* (357); *Станиславъ Завацѣки з дворца Молявицкогo* (349); *Шымонъ Грыбовски з у Грыбовки* (350).

Trinariai įvardijimai. Vardu ir dviem potencialiosiomis pavardėmis užrašyti 66 asmenys. Dviem vardais ir viena potencialiaja pavarde užrašytas vienas asmuo. Šie 67 įvardijimai sudaro 28,88 proc. visų įvardijimų, į šią grupę patenka visi trinariai įvardijimai, 30,59 proc. mišriųjų įvardijimų.

1. Vardas + patronimas + patronimo genetyvas. 37 užrašymai. Tai 15,95 proc. visų įvardijimų, 55,22 proc. trinarių įvardijimų, 16,89 proc. mišriųjų įvardijimų. 29 asmenys užrašyti be papildomų nuorodų, pvz., *Мосей Миклашовичъ Ейсмонтовича* (348) „Mosėjus, Miklašo, Eismanto sūnaus, sūnus“; *Валенѣты Анѣдреевичъ Сирѣкзутевича* (348, 349); *Тымошъ Гриневичъ Михалковича* (351, 352); *Курыло Ивановичъ Почобутовича* (352); *Грышѣко Левоновичъ Лопеневица* (352); *Стась Сарафиновичъ Петрашевица* (352); *Марѣтынъ Носовичъ Шымкевича* (352); *Сидоръ Проневичъ Окѣсеневица* (352); *Матей Томѣковичъ Юрѣевича* (353); *Юрый Барѣтломеевичъ Матеевича* (353); *Стась Желевичъ Ейсмонѣтовича* (356). Aštuoni asmenys užrašyti nurodant vietovę, iš kurios siunčiamas žirgas. Iš jų septynis kartus paminėta Čergos vietovė, pvz., *Тымошъ Семеновичъ Почобутовича съ Черги* (353); *Василей Богдановичъ Конѣстенѣновича з Черги* (349). Vieną kartą nurodytas dvaras ir rūmai: *Анѣдрей Богубаловичъ Дорошѣкевича з іменя своего Лосенѣскогo отъ дворца Понемонѣскогo* (349).

2. Vardas + patronimas + asmenvardis, kuris nėra vardas, patronimas, *-sk-* tipo antroponimas. 15 užrašymų. Tai 6,47 proc. visų įvardijimų, 22,39 proc. trinarių įvardijimų, 6,85 proc. mišriųjų įvardijimų. 12 asmenų užrašyti be papildomų nuorodų, pvz., *Анѣдрей Юрѣевичъ Толочко* (354) „Andrejus, Jurijaus sūnus, Toločka“; *Шымѣко Олехѣновичъ Ейсмонѣтъ* (349); *Опанасъ Павѣловичъ Короза* (347); *Янъ Павѣловичъ Унучко* (354); *Иванъ Федоровичъ Мелешѣко* (355); *Еско Анѣдреевичъ Кобята* (355); *Василей Ивановичъ Тюря* (356). Du asmenys užrašyti su pareigybės pavardžiais. Vienas yra Gardino vėliavininkas: *Хоружы Городенѣски Богушъ Петровичъ Мицута* (346). Antrasis yra Gardino vėliavininko sūnus: *Миколай Яновичъ Толочѣко, хоружыцѣ Городенѣски* (349). Trys asmenys užrašyti nurodant vietovę, iš kurios siunčia žirgą: *Михайло Филиповичъ Кашиѣка з Черги* (348); *Серѣгей Семеновичъ Шостаѣк з Черги* (351); *Станиславъ Олиашовичъ Толочѣко съ Черги* (353).

3. Vardas + du patronimai nom. sg. linksniu. 6 užrašymai. Tai 2,59 proc. visų įvardijimų, 8,96 proc. trinarių įvardijimų, 2,74 proc. mišriųjų įvardijimų. Visi asmenys užrašyti be papildomų nuorodų: *Петрѣ Федоровичъ Колѣбачычъ* (349) „Petras,

Fedoro, Kolbačiaus sūnaus, sūnus“; *Остапко Федоровичъ Колбачычъ* (10) (349); *Янъ Жаденевичъ Вицычычъ* (353); *Яско Михалъковичъ Дошычъ* (353); *Сидоръ Обранцовичъ Сереневичъ* (353); *Стефанъ Прокоповичъ Миничъ* (357).

4. Vardas + patronimas + *-sk-* tipo antroponimas. 5 užrašymai. Tai 2,16 proc. visų įvardijimų, 7,46 proc. trinarių įvardijimų, 2,28 proc. mišriųjų įvardijimų. Keturi asmenys užrašyti be papildomų nuorodų: *Янъ Миклашевичъ Веръбицки* (350) „Janas, Miklašo sūnus, Verbickis“; *Матысь Войтеховичъ Глядовицки* (351); *Петръ Павловичъ Завацьки* (353); *Федоръ Данилевичъ Куровъски* (357). Vienas asmuo užrašytas nurodant vietovę, iš kurios siunčiamas žirgas: *Федоръ Ивановичъ Миленски з Обуховича* (351).

5. Du vardai + vyriškojo patronimo genetyvas. 1 užrašymas. Tai 0,43 proc. visų įvardijimų, 1,49 proc. trinarių įvardijimų, 0,46 proc. mišriųjų įvardijimų. Asmuo užrašytas be jokių nuorodų: *Гаврыло Микито Костентовича* (348) „Gavrila Mikita, Kostento sūnaus sūnus“. Įvardijimas greičiausiai užrašytas klaidingai, nes asmuo turėdavo tik po vieną vardą. Antrasis asmenvardis, kuris čia užrašytas kaip vardas, greičiausiai turėtų būti patronimas. Tuomet įvardijimas būtų toks: *Гаврыло Микитовичъ Костентовича* ir būtų verčiamas „Gavrila, Mikitos, Kostento sūnaus, sūnus“.

6. Vardas + *-sk-* tipo asmenvardis + vyriškojo patronimo genetyvas. 1 užrašymas. Tai 0,4 proc. visų įvardijimų, 1,5 proc. trinarių įvardijimų, 0,5 proc. mišriųjų įvardijimų. Asmuo užrašytas be papildomų nuorodų: *Щасны Новицьки Ейсмонтовича* (356) „Ščasnas Novickis, Eismonto sūnaus sūnus“.

7. Vardas + asmenvardis, kuris nėra vardas, patronimas ar *-sk-* tipo antroponimas + vyriškojo patronimo genetyvas. 1 užrašymas. Tai 0,43 proc. visų įvardijimų, 1,49 proc. trinarių įvardijimų, 0,46 proc. mišriųjų įvardijimų. Asmuo užrašytas be papildomų nuorodų: *Станиславъ Толочъко Шимъковича* (350) „Stanislovas Toločka, Šimkaus sūnaus sūnus“.

8. Vardas + patronimas + priesagos *-in-* vedinys. 1 užrašymas. Tai 0,43 proc. visų įvardijimų, 1,49 proc. trinarių įvardijimų, 0,46 proc. mišriųjų įvardijimų. Asmuo užrašytas su vietovės, iš kurios siunčiamas žirgas, nuoroda: *Петръ Яновичъ Орефинъ з Черги* (348) „Petras, Jano sūnus, Orefinas (11) iš Čergos“.

Keturnaris įvardijimas. Įvardijimas vardu ir trimis potencialiosiomis pavardėmis yra vienas. Tai 0,43 proc. visų įvardijimų, vienintelis keturnaris įvardijimas, 0,46 mišriųjų įvardijimų. Įvardijimo formulė: vardas + patronimas + patronimo genetyvas + *-sk-* tipo antroponimas. Asmuo užrašytas be papildomų nuorodų: *Валенъты Аукгустиновичъ Ейсмонътовича Снаръски* (356) „Valentas, Augustino, Eismonto sūnaus, sūnus Snarskis“.

VYRŲ ĮVARDIJIMO STRUKTŪRA

Su vardais užrašyti 98,71 proc. įvardijimų (229). Iš jų vienas – su dviem vardais (tai galima užrašymo klaida). Tik vardu, be kitų asmenvardžių, užrašyta 4,31 proc. asmenų (10) – visi į karo tarnybą siunčiami šeimos narių, kurie užrašyti standartiniais kelių asmenvardžių įvardijimais. Pirmąjį (dažniausiai vienintelį) patronimą turėjo 77,59 proc. asmenų (180). Antrąjį patronimą, užrašytą nom. sg. arba gen. sg. linksniais, turėjo 20,26 proc. asmenų (47). Dažnesnis buvo antrasis patronimas, užrašytas genetyvo linksniu – 17,67 proc. visų įvardijimų (41). Nepalgyinti retesnis buvo antrasis patronimas, užrašytas nominatyvo

(10) Abu išvardyti asmenys – Petras ir Ostapka – turbūt yra broliai, Fedoro, Kolbačiaus sūnaus, sūnūs.

(11) Galbūt galimas ir kitas paaiškinimo būdas: Petras, Jano Orefos sūnus. Šiaip priesaga *-in-* buvo būdinga moterų vardynui: su ja iš situoktinio vardo kartais buvo sudaromi ištėkėjusių moterų asmenvardžiai.

linksniu – 2,59 proc. visų įvardijimų (6). Jeigu palyginsime vien tik antruosius patronimus tarpusavyje, genetyvo linksniu užrašytieji sudarė 87,23 proc. (41), o nominatyvo linksniu užrašytieji – 12,77 proc. (6) antrųjų patronimų. Dar reikia atkreipti dėmesį, jog kartais pirmasis patronimas būdavo praleidžiamas ir įvardijime būdavo tik antrasis, gen. sg. linksniu užrašytas patronimas, sudarytas iš asmens senelio vardo. Tokie atvejai buvo trys (iš jų vienas – greičiausiai užrašymo klaida).

-sk- tipo asmenvardžių turėjo 11,21 proc. įvardijimų (26). Dar dviem atvejais iš -sk- tipo antroponimo buvo sudarytas patronimas: *Друцъкевичъ* (353), *Долгошницъ* (352). Nepriesaginį asmenvardį, kuris nėra vardas, turėjo 15,95 proc. įvardijimų (37). -in- priesagos vedinį turėjo vienas įvardijimas (0,43 proc.).

Prievardžiai buvo reti: jų turėjo 3,02 proc. įvardijimų (7). Pareigybės prievardžiai sudarė 85,71 proc. (6) prievardžių pavartojimo atvejų. Vienas asmuo buvo vėliavininkas: *хоружы* (346), antras – vėliavininko sūnus: *хоружыцъ* (349), trečiąjį greičiausiai reikėtų laikyti vėliavininko žmonos (galbūt našlės) sūnumi: *хоруговнинъ* (348). Taip pat užrašyta po vieną kazoką – *козакъ* (357), karališkąjį varovą – gen. sg. *нагонъчого королевского* (355), kavaleristą – gen. sg. *коневника* (357). Giminytės ir amžiaus tarpsnio prievardis buvo vienas (14,29 proc.): *детина* (348) „tvirtas vaikas“.

Daugiau kaip pusė įvardijimų buvo dvinariai – 65,95 proc. (153). Apie trečdalį įvardijimų buvo trinariai – 28,88 proc. (67). Gerokai mažiau buvo vienanarių įvardijimų – 4,74 proc. (11). Keturnaris įvardijimas buvo vienas – 0,43 proc. Vidutinis įvardijimo ilgis – 2,25 asmenvardžio.

MOTERŲ ĮVARDIJIMO TIPAI

Užrašyti 9 moterų įvardijimai. Nėra įvardijimų be šeimos asmenvardžių (t. y. užrašymo vien vardais).

Įvardijimai vien šeimos asmenvardžiais

Vien šeimos asmenvardžiais, be vardo, užrašyta viena moteris. Tai 11,11 proc. visų įvardijimų, 20,00 proc. dvinarių įvardijimų. Moteris užrašyta dviem priesagos -овая/-евая vediniais (andronimais): *Ивановая Стародубцовая* (346) „Ivano Starodubco žmona“.

Mišrieji įvardijimai

Mišriaisiais įvardijimais užrašytos 8 moterys. Tai 88,89 proc. visų įvardijimų, 80,00 proc. dvinarių įvardijimų, visi trinariai ir keturnariai įvardijimai.

1. Vardas + priesagos -овая / -евая vedinys. 3 užrašymai. Tai 33,33 proc. visų įvardijimų, 60,00 proc. dvinarių įvardijimų. Du įvardijimai be papildomų nuorodų: *Альжбета Лопатовая* (357) „Alžbieta, Lopatos žmona“; *Федья Сенъковая* (351). Viena iš moterų užrašyta nurodant vietovę, iš kurios siunčia žirgą kariuomenei: *Ганъна Станиславовая з Дмишевичъ з Ярыловъ* (350).

2. Vardas + moteriškasis patronimas iš vyriškojo patronimo. 1 užrašymas. Tai 11,11 proc. visų įvardijimų, 20,00 proc. dvinarių įvardijimų. Moteris užrašyta be papildomų nuorodų: *Ганъна Стеневичовъна* (353) „Hana, Stenio sūnaus dukra“.

3. Vardas + du priesagos -овая/-евая vediniai. 1 užrašymas. Tai 11,11 proc. visų įvardijimų, 50,00 proc. trinarių įvardijimų. Moteris užrašyta be papildomų nuorodų: *Каска Лавриновая Ейсмонтовая* (355) „Kaska, Lauryno Eismonto žmona“.

4. Priesagos *-овая / -евая* vedinys + *-sk-* tipo priesagos vedinys + vardas. 1 užrašymas. Tai 11,11 proc. visų įvardijimų, 50,00 proc. trinarių įvardijimų. Moteris užrašyta nurodant vietovę, iš kurios siunčia žirgą: *Размусовая Пеская Дорота з Новдеичовицзыны* (346) „Razmuso Peskio žmona Dorota iš Novdeičovščiznos“.

5. Vyriško vardo galūnės vedinys + priesagos *-овая / -евая* vedinys + vardas + moteriškasis patronimas (priesagos *-овна / -евна* vedinys). 1 užrašymas. Tai 11,11 proc. visų įvardijimų, 50,00 proc. keturnarių įvardijimų. Moteris užrašyta be papildomų nuorodų: *Щасная Голучьковая Ганьна Деръжковна* (355) „Ščasno Golučkos žmona Hana, Deržko dukte“.

6. Vardas + priesagos *-овая / -евая* vedinys + vyriškojo patronimo genetyvas + *-sk-* tipo asmenvardžio genetyvas. 1 užrašymas. Tai 11,11 proc. visų įvardijimų, 50,00 proc. keturnarių įvardijimų. Moteris užrašyta be papildomų nuorodų: *Мацуха Леньковая Тymoшевича Струтынского* (354) „Macucha, Lenko, Tymošo Strutinskio sūnaus, žmona“.

MOTERŲ ĮVARDIJIMO STRUKTŪRA

Su vardais užrašyta dauguma moterų įvardijimų – 88,89 proc. (8). Tiek pat įvardijimų (8; 88,89 proc.) turėjo andronimą – asmenvardį, sudarytą su andronimine priesaga *-овая / -евая* dažniausiai iš sutuoktinio vardo, kartais – iš kito nepriesaginio antroponimo. Iš jų du įvardijimai turėjo po du andronimus (22,22 proc.). Pirmasis andronimas buvo sudarytas iš sutuoktinio vardo, antrasis – iš jo nepriesaginio asmenvardžio ir gali būti laikomas galima moteriška pavarde. Du įvardijimai (22,22 proc.) turėjo *-sk-* tipo antroponimą. Iš jų vienas buvo galūnės vedinys iš asmenvardžio su *-sk-* tipo priesaga – moters asmenvardis iš tos pačios priesagos sutuoktinio asmenvardžio (jį galime laikyti galima moteriška pavarde), kitas – *-sk-* tipo asmenvardžio genetyvas – asmenvardis iš moters sutuoktinio tėvo įvardijimo. Vieną kartą (11,11 proc.) pavartotas moteriškasis patronimas – priesagos *-овна / -евна* vedinys iš nekrikščioniško vardo, todėl galima spėti, jog jis sudarytas ne iš tėvo vardo, o iš kito priesagos neturinčio jo asmenvardžio, taigi gali būti laikomas galima mergautine pavarde. Taip pat vieną kartą (11,11 proc.) pavartotas ir vyriškojo patronimo genetyvas (asmenvardis iš sutuoktinio tėvavardžio) – jis pavarde dar neviręs. Įvardijimų su prievardžiais neužrašyta.

Vyravo dvinariai moterų įvardijimai – 55,56 proc. (5). Trinarių ir keturnarių įvardijimų buvo po du (po 22,22 proc.). Vianarių įvardijimų neužrašyta. Vidutinis įvardijimo ilgis – 2,67 asmenvardžio.

GALIMOS MOTERŲ PAVARDĖS

Moteriškos pavardės moters įvardijime galime ieškoti tais atvejais, jeigu moters įvardijime įrašyti du andronimai. Pirmasis paprastai būna sudarytas iš krikščioniško asmenvardžio – sutuoktinio vardo, antrasis – iš nekrikščioniško vyriško asmenvardžio, kuris nėra vardas, patronimas ar *-sk-* tipo antroponimas. Tą antrąjį priesagos *-овая / -евая* vedinį ir galime laikyti galima moteriškąja pavarde. Tokių įvardijimų yra trys: *Ивановая Стародубцовая* (346) „Ivano Starodubco žmona“, *Каска Лаврыновая Ейсмонтова* (355) „Kaska, Lauryno Eismonto žmona“, *Щасная* (12) *Голучьковая Ганьна Деръжковна* (355) „Ščasno Golučkos žmona Hana, Deržko dukte“. Galimos moteriškos pavardės čia paryškintos. Rekonstruoti šių moterų sutuoktinių įvardijimai yra **Ивань Стародубецъ*, **Лаврынъ Ейсмонть*, **Щасный Голучько*.

(12) Asmenvardis *Щасная* – ne moters vardas, o kitokiu būdu (ne priesagos *-овая / -евая* vediniu, o galūnės vediniu) sudarytas andronimas.

Galima moteriškąja pavarde taip pat galime laikyti *-sk-* tipo asmenvardį *Пеская* įvardijime *Размусовая Пеская Дорота з Новъдейчовицызны* (346) „Размусо Peskio žmona Dorota iš Novdeičovščiznos“. Rekonstruotas moters sutuoktinio įvardijimas yra * *Размусъ Пески*.

Galima mergautine pavarde galime laikyti moteriškąjį patronimą *Стеневичовъна*, sudarytą iš vyriškojo patronimo įvardijime *Ганъна Стеневичовъна* (353) „Hana, Stenio sūnaus dukra“. Rekonstruotas moters tėvo asmenvardis **Стеневичъ* arba gen. sg. **Стеневича*. Tai, kad moteriškasis patronimas sudarytas iš vyriškojo patronimo, kuris greičiausiai nebuvo krikščioniškas asmenvardis, leidžia manyti, jog tėvo įvardijime tai buvo ne pirmasis, o antrasis patronimas, kuris niekada nebūdavo asmens tėvavardis, o įprastais atvejais būdavo jo tėvo tėvavardis. Antrasis patronimas, sudarytas ne iš krikščioniško vardo, galėjo įvardijime atlikti ir kitą funkciją. Tai ir leidžia iš jo sudarytą moters asmenvardį laikyti galima pavarde (13).

NELINGVISTINIAI ĮVARDIJIMO ELEMENTAI

Visuose bajorų įvardijimuose yra ir nelingvistinių elementų: pateikiami duomenys apie jų siunčiamus į kariuomenę žirgus ir kitus joti skirtus arklius, taip pat informacija apie jų arba jų siunčiamų į kariuomenę asmenų ekipuotę.

Žirgai ir kiti joti skirti arkliai

Žirgų ir kitų joti skirtų arklių Gardino bajorų vėliava į kariuomenę siuntė 255. Juos siuntė 231 asmuo. Po vieną žirgą ar kitą joti skirtą arklį siuntė 217 asmenų, po du – 11 asmenų, tris – vienas asmuo, keturis – vienas asmuo, devynis – taip pat vienas asmuo.

Žirgų (*конѣ*) buvo siunčiama daugiausia – 108. Juos siuntė 85 asmenys. Dažniausias įrašas – *конѣ* (53 užrašymai), *на кони* užrašyta 19 kartų, yra 9 užrašymai 2 *кони*, po vieną užrašymą 9 *на конех*, *тры кони*, *почту коней* 4, 2 [*похолки*] *на конехѣ*. Po vieną žirgą siuntė 72 asmenys, po du – 10 asmenų, po tris – vienas, po keturis – vienas, po devynis – taip pat vienas asmuo.

Nemažai buvo siunčiama ir išromytų eržilų (*мерынь*) – 89. Juos siuntė 88 asmenys (iš jų vienas siuntė du eržilus, kiti – po vieną). Dažniausias užrašymo būdas – *на мер*. (62 įrašai). 25 kartus užrašyta *на мерыне*, vieną kartą – 2 [*молоцовѣ*] *на мерынех*.

Buvo siunčiamos 58 kumelės (*клячѣ*, *кобыла*). 57-iuose įrašuose užrašyta *на клячы*, viename įrašė – *на кобыле*. Visos kumelės buvo siunčiamos po vieną nuo asmens.

Ekipuotė

1565 m. Gardino bajorų vėliava siuntė LDK kariuomenei karius su 13 skirtingų ekipuotės dalių: ilgosiomis ir trumposiomis ietimis, kalavijais, kardais, kardukliais, kaftanais, kirviais, lanksčiaisiais šarvais, saidokais (lankais su strėlinėmis), skydais, uždarais šalmais su pakeliamu antveidžiu, dagtiniais ir ratukiniais šautuvais. Tarp šių karių buvo ir ginkluotų husariškai.

1. **Husariškai ginkluoti kariai** (*збройно по усаръску*). XVI a. husaro ginkluotę sudarė lankstieji šarvai (dažniausiai žieduotis), uždaras šalmas su pakeliamu antveidžiu, skydas, ilgoji ietis [1, 24–25]. Yra 4 husariškai ginkluotų karių įrašai, juose užrašyti 5 kariai. Trijuose įrašuose užrašyta *збройно по усаръску* (visi p. 346). Viename įrašė užrašyta

(13) Tačiau įmanomas asmenvardžio **Стеневичъ* kildinimas iš krikščioniško asmenvardžio *Stanislovas* (jo liaudinės formos *Станко*). *Стен-* galbūt yra iškraipytas liaudinės krikščioniško asmenvardžio formos užrašymas.

2 *збройно по усарѣску* (349) – įrašyti 2 asmenys. (Toliau vardijant ekipuotės dalis, šių karių ekipuotės vienetai taip pat įskaičiuojami.)

2. **Iļgoji ietis** (древу). Iļgąsias ietis turėjo 23 atskirai įrašyti raiteliai ir 5 husarai – iš viso 28 raiteliai (11 proc. raitelių ir 10,4 proc. visų karių). Neskaiciuojant husarų, buvo 8 asmenys, siuntę 15 žirgų su raiteliais, kurie turėjo iļgąsias ietis. Šešiuose įrašuose užrašyta *з древы*, bet nusakomas skirtingas raitelių skaičius: *з древы* (350) – 1 įrašas, žymintis vieną žmogų, *2 з древы* (355, 357) – 2 įrašai, žymintys po 2 žmones, *3 з древы* (346) – 1 įrašas, žymintis 3 žmones, *4 з древы* (349) – vienas įrašas, žymintis 4 žmones, *9 з древы* (346) – 1 įrašas, žymintis 9 žmones. Du kartus užrašyta *з древомъ* (abu p. 349) – buvo žymima po vieną žmogų.

3. **Trumpoji ietis** (ощепъ). Trumpoji ietis – tai svarbiausias Gardino vėliavos karių ginklas. Jis turėjo 204 raiteliai (80 proc. raitelių) ir 10 pėstininkų (76,9 proc. pėstininkų), iš viso 214 karių (79,9 proc. visų karių). Įrašuose dažniausiai vartojama vienaskaita: *з ощепомъ* – 189 įrašai, juose užrašyti 192 žmonės. Iš jų: *з ощепомъ* (346, 347, 348 ir kt.) – 187 įrašai, juose 190 žmonių; *збройно з ощепомъ* (abu p. 350) – 2 įrašai po vieną žmogų. Gerokai rečiau vartojama daugiskaita: *з ощепы* – 7 įrašai, juose užrašyta 14 žmonių. Iš jų: *два з ощепы* (346) – 1 įrašas, 2 žmonės; *2 <...> з ощепы* (346, 350, 355 ir kt.) – 5 įrašai, juose 10 žmonių; *2 <...> збройно з ощепы* (356) – 1 įrašas, 2 žmonės. Vartota ir santrumpa *з още*. (348, 351, 353 ir kt.) – 8 įrašai, 8 žmonės.

4. **Kalavijas** (мечъ). Kalavijus turėjo 1 raitelis (0,4 proc. raitelių) ir 1 pėstininkas (7,7 proc. pėstininkų), iš viso 2 kariai (0,7 proc. visų karių). Abu kartus užrašyta *з мечомъ* (346, 347).

5. **Kardas** (шабля). Kardus turėjo 5 raiteliai (2 proc. raitelių, 1,9 proc. visų karių). Yra 5 įrašai *з шаблею* (348 – keturi, 357).

6. **Karduklis** (кордъ). Karduklius turėjo 13 raitelių (5,1 proc. raitelių, 4,9 proc. visų karių). Visuose įrašuose užrašyta po vieną žmogų. Dažniausias įrašas – *съ кордомъ* (347, 348, 349 ir kt.) – 9 užrašymai. Taip pat užrašoma *съ корьдомъ* (347 – du, 350) – 3 įrašai, *з кордомъ* (349) – 1 įrašas.

7. **Kaftanas** (кафтанъ). Kaftanus turėjo 50 raitelių (19,6 proc. raitelių) ir 1 pėstininkas (7,7 proc. pėstininkų), iš viso 51 karys (19 proc. visų karių). Dažniausiai būdavo užrašoma santrumpomis: *въ каф.* (346, 347, 349 ir kt.) – 30 įrašų, *въ кафъ.* (349 – trys ir kt.) – 9 įrašai. Rečiau buvo užrašoma visu žodžiu: *въ кафтане* (347, 349 351 ir kt.) – 6 įrašai, *въ кафътане* (347, 348 – keturi, 351) – 6 įrašai. Visuose įrašuose užrašyta po vieną žmogų.

8. **Kirvis** (секерка). Kirvius turėjo 1 raitelis (0,4 proc. raitelių) ir 1 pėstininkas (7,7 proc. pėstininkų), iš viso 2 kariai (0,7 proc. visų karių). Vieną kartą užrašyta *з секеръкою* (346), kitą kartą – *з секерою* (346).

9. **Lankstieji šarvai** (14) (панцеръ). Lanksčiuosius šarvus turėjo 93 atskirai įrašyti raiteliai ir 5 husarai, iš viso 98 raiteliai (38,4 proc. raitelių), taip pat 4 pėstininkai (30,8 proc. pėstininkų), iš viso 102 kariai (38,1 proc. visų karių). Dažniausias įrašas – *въ пан.* – 66 užrašymai, juose užrašyti 75 žmonės. Iš jų: *въ пан.* (346 – septyni ir kt.) – 62 įrašai po 1 žmogų, *4 въ пан.* (349, 355) – 2 įrašai po 4 žmones, *тры въ пан.* (347) – 1 įrašas, 3 žmonės, *2 въ пан.* (355) – 1 įrašas, 2 žmonės. 7 kartus užrašyta *въ панъ.*, šiuose įrašuose – 17 žmonių. Iš jų: *въ панъ.* (347, 350 – du, 352) – 4 įrašai po 1 žmogų, *9 <...> въ панъ.* (346) – 1 įrašas, 9 žmonės, *2 въ панъ.* (357 – du) – 2 įrašai po 2 žmones. Yra 2 įrašai *пан.*

(14) Lankstieji šarvai galėjo būti žieduotis arba žieduočio ir plokštelių šarvų kombinacija.

(350, 354) – užrašyta po 1 žmogų. Tik keli atvejai, kai rašomas visas žodis: *въ панъцеры* (353, 355) – 2 įrašai, 2 žmonės, *въ панъцеры* (347) – 1 įrašas, 1 žmogus.

10. **Saidokas, arba lankas su strėline** (сагайдакъ). Saidokus turėjo 23 raiteliai (5 proc. raitelių, 8,6 proc. visų karių). Dažniausiai užrašoma *з сагайдакомъ* (346, 348, 350 ir kt.) – 16 įrašų po 1 žmogų. Viename įrašė įrašyti 2 žmonės: 2 <...> *з сагайда.* (357). Yra 5 įrašai *з сагай.* (349, 352, 356 ir kt.), juose užrašyta po 1 žmogų.

11. **Skydas** (тарча). Skydus turėjo 23 atskirai užrašyti raiteliai ir 5 husarai, iš viso 28 raiteliai (11 proc. visų raitelių, 10,4 proc. visų karių). 7 kartus užrašyta *съ тар.*, šiuose įrašuose 14 žmonių. Iš jų: *съ тар.* (347, 349, 357) – 3 užrašymai po 1 žmogų; 2 *съ тар.* (355) – 1 užrašymas, 2 žmonės; 2 *збройно съ тар.* (350) – 1 užrašymas, 2 žmonės; 3 *съ тар.* (347) – 1 užrašymas, 3 žmonės; 4 *съ тар.* (349) – 1 užrašymas, 4 žmonės. Vieną kartą greičiausiai klaidingai įrašyta *съ старъ* (346), – taip įrašyti 9 žmonės.

12. **Uždaras šalmas su pakeliamu antveidžiu** (пылбица). Uždarus šalmus su pakeliamais antveidžiais turėjo 100 atskirai užrašytų raitelių ir 5 husarai – iš viso 105 raiteliai (41,2 proc. raitelių) ir 5 pėstininkai (38,5 proc. pėstininkų), iš viso 110 karių (41 proc. visų karių). Dažniausias įrašas – *въ пр.* (tokių įrašų 76, juose – 87 žmonės). Iš jų: *въ пр.* (346, 347, 348 ir kt.) – 70 įrašų po 1 žmogų; 4 *въ пр.* (349, 355) – 2 įrašai po 4 žmones; 3 *въ пр.* (347) – 1 įrašas, 3 žmonės; 2 *въ пр.* (355, 357 – du) – 3 įrašai po 2 žmones. Yra 4 įrašai *въ прыл.* (346 – du, 351, 354) – juose po 1 žmogų. Vieną kartą užrašyta 9 <...> *пр.* (346) – taip užrašyti 9 žmonės.

13. **Dagtinis šautuvas** (ручница) (15). Dagtinius šautuvus turėjo 2 pėstininkai (15,4 proc. pėstininkų, 0,7 proc. visų karių). Įrašas vienas: 2 *з ручницями* (346), jame 2 žmonės.

14. **Ratukinis šautuvas** (аркабузь) (16). Ratukinius šautuvus turėjo 2 raiteliai (0,8 proc. raitelių, 0,7 proc. visų karių). Vienas įrašas – *з аркабузомъ* (346), kitas įrašas – *з гаркабузомъ* (352).

IŠVADOS

1. 1565 m. LDK kariuomenės Gardino bajorų registre užrašytas 241 bajoras (232 vyrai ir 9 moterys).

2. Į kariuomenę bajorai vyko patys, kartais siuntė kitus žmones – šeimos narius arba tarnus. Sąrašė užrašyti 35 siunčiami ne bajorų luomo asmenys, jų asmenvardžiai nenurodomi.

3. 4,31 proc. bajorų vyrų užrašyti be potencialiųjų pavardžių (vien vardu), 1,29 proc. – vien potencialiosiomis pavardėmis (be vardo), 94,40 proc. užrašyti mišriais įvardijimais.

4. Su vardais užrašyta 98,71 proc. vyrų bajorų. Pirmąjį patronimą (paprastai tai buvo tėvavardis) turėjo 77,59 proc. asmenų. Antrąjį patronimą (tai buvo tėvo tėvavardis) turėjo 20,26 proc. asmenų. Antrasis patronimas dažniau buvo užrašomas gen. sg. linksniu (87,23 proc.) negu nom. sg. linksniu (12,77 proc.).

5. *-sk-* tipo galūnės vedinių turėjo 11,21 proc. vyrų įvardijimų. Dar dviem atvejais iš *-sk-* tipo asmenvardžių buvo sudaryti patronimai.

6. Nepriesaginių asmenvardį turėjo 15,95 proc. vyrų įvardijimų. Priesagos *-in-* vedinį, visai nebūdingą to laikotarpio vyrų vardynui, turėjo vienas vyrų įvardijimas (0,43 proc.).

(15) *Ручница* – didesnio kalibro dagtinė arkebuza.

(16) *Аркабузь* – mažesnio kalibro ratukinė arkebuza.

7. Prievardžiai buvo reti: jų turėjo tik 3,02 proc. vyrų įvardijimų. Vyravo pareigybės prievardžiai (85,71 proc.), buvo vienas giminystės ir amžiaus tarpsnio prievardis (14,29 proc.).

8. Vyravo dvinariai vyrų įvardijimai (65,95 proc.), mažiau buvo trinarių (28,88 proc.), vienanarių (4,74 proc.) ir keturnarių įvardijimų (0,43 proc.). Vidutinis vyrų įvardijimo ilgis buvo 2,25 asmenvardžio.

9. Vien šeimos asmenvardžiais užrašyta 11,11 proc., o mišriaisiais įvardijimais – 88,89 proc. moterų įvardijimų. Nebuvo moterų įvardijimo be šeimos asmenvardžių.

10. Su vardais užrašyta 88,89 proc. moterų įvardijimų, su andronimais – taip pat 88,89 proc. įvardijimų.

11. -sk- tipo antroponimą turėjo 22,22 proc. moterų įvardijimų, moteriškąjį patronimą ir vyriškojo patronimo genetyvą turėjo po 11,11 proc. įvardijimų.

12. Vyravo dvinariai moterų įvardijimai (55,56 proc.). Trinarių ir keturnarių įvardijimų buvo vienodai – po 22,22 proc. Vidutinis moterų įvardijimo ilgis buvo 2,67 asmenvardžio.

13. Keturios moterys turėjo galimas moteriškas pavardes, viena mergina – galimą mergautinę pavardę.

14. Bajorų įvardijimuose buvo nurodyti ir jų kariuomenei siunčiami žirgai, taip pat raitelių arba pėstininkų ekipuotė. Ekipuotę galėjo sudaryti ilgoji ir trumpoji ietys, kalavijas, kardas, karduklis, kaftanas, kirvis, lankstieji šarvai, lankas su strėline (saidokas), skydas, uždaras šalmas su pakeliamu antveidžiu, dagtinis ir ratukinis šautuvai. Taip pat buvo husariškai ginkluotų raitelių.

Gauta 2020 06 17

Priimta 2020 10 07

Šaltinis

Литовская Метрика, III, Книги Публичныхъ Дель. Переписи войска литовскаго. Петроградъ, 1915.

Literatūra

[1] AIRINI, Vidmantas. *PRO DEO ET PATRIA: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose.* Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2013.

[2] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. Moterų įvardijimas LDK kariuomenės dokumentuose (rankraštis). Kaunas: VDU, 2000.

[3] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. Lietuvos totorių pavardžių formavimasis XV–XVII a. *Baltistica*, 2001–2002, XXXVI (2), p. 299–306.

[4] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žydų ir totorių pavardžių formavimosi ypatumai. *Liaudies kultūra*, 2009, Nr. 4, p. 39–43.

[5] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. Voluinės bajorų įvardijimas XVI amžiuje. *Respectus philologicus*, 2009, Nr. 15(20), p. 192–201.

[6] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. Giminės asmenvardis XVI a. Kauno pavieto bajorų įvardijime. *Lituanistica*, 2010, T. 56, Nr. 1–4(79–82), p. 81–91.

[7] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. Gardino bajorų įvardijimas XVI a. pirmoje pusėje. *Darbai ir dienos*, 2011, Nr. 56, p. 125–142.

[8] ČIRŪNAITĖ, Jūratė. XVI a. vidurio Gardino pavieto asmenų vardynas. *Lituanistica*, 2014, T. 60, Nr. 1(95), p. 42–51.

[9] MACIEJAUSKIENĖ, Vitalija. *Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a.* Vilnius: Mokslas, 1991.

- [10] PLEWCZYŃSKI, M. Wkład Serbów w rozwój staropolskiej wojskowości (1450–1570). *Studia i materiały do historii wojskowości*. T. XXXVI. Wrocław, 1994, s. 3–21.
- [11] PLEWCZYŃSKI, M. Uzbrojenie jazdy i piechoty polskiej w I połowie XVI w. *Technika a wojna X–XX w*. Siedlce, 2000, s. 90–122.
- [12] RAGAUSKAITĖ, Alma. *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*. Vilnius: LKI leidykla, 2005.
- [13] SINKEVIČIŪTĖ, Daiva. *Lietuvių dvikamienių asmenvardžių trumpiniai ir jų kilmės pavardės*. Vilnius: VU leidykla, 2006.
- [14] ZINKEVIČIUS, Zigmas. *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*. Vilnius: Mokslas, 1977.
- [15] ZINKEVIČIUS, Zigmas. *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius: LKI leidykla, 2008.
- [16] БИРЬЛА, М. В. *Беларуская антрапанімія*. Мінск, 1966.
- [17] БИРЬЛА, М. В. *Беларуская антрапанімія*. Мінск, 1969.

JURATĖ ČIRŪNAITĖ

The Grodno Powiat Register and the Names of the Nobility from the Document of 1565

Summary

The article presents the analysis of the names of the nobility from the Grodno powiat in the Army Census of the Grand Duchy of Lithuania in 1565. The structure of the Grodno flag register is described along with the instances of the registration of the nobles with their horses and military equipment, and the cases of sending the nobles and non-nobles to the army are listed. Extralinguistic elements of names (horses and military equipment) are indicated. Examination of the onomastics of male nobles showed that they were recorded as three types of names: names without potential surnames, names with only potential surnames, and mixed names. Twelve different ways of arranging proper names were used. The analysis of the structure of the names of male nobility showed that the names, first and second patronymics, *-sk-* type proper names, suffix-free proper names, and one *-in-* suffix derived proper name, which was unusual for the sixteenth century, were used in the names. The second patronymics were usually written in the genitive case while the nominative case was rarely used. In some instances, the first patronymic was omitted and only the second patronymic in the genitive case was recorded. Common words-descriptors were rare. The descriptors of the position prevailed; one common word-descriptor denoting the age group was used. Binary names of men prevailed, although there were many ternary names, and only few instances of single and quaternary names were found. A study of the onomastics of female nobles revealed that they were recorded as two types of names: anthroponyms consisting of the proper names of family members only and mixed names. For women, seven different variations of proper names were used. The analysis of the structure of female names revealed that names, andronyms, *-sk-* type anthroponyms, female patronymics were used, and the male patronymic in the genitive case (proper name from the spouse's patronymic) occurred once. Five female surnames (four of married women and one of a single girl) were identified. Common words-descriptors were not used when recording women. Binary female names prevailed, although there were several ternary and quaternary names.

Keywords: proper name, name, common words-descriptors, horses, military equipment